

ÚPRAVA DVOJAZYČNÝCH TOPOGRAFICKÝCH OZNAČENÍ V JIŽNÍM TYROLSKU

HARALD CHRISTIAN SCHEU

Abstract: **The Legal Regulation of Topographic Signs in South Tyrol**

The case of South Tyrol shows that the problem of topographic signs represents more than just a marginal issue of minority protection. In the context of specific historical and political circumstances, the use of place names in the minority language has to be seen as an important symbol. Who “owns” the territory, also has the power to name it. From a historical perspective, South Tyrol serves as an example for the brutal suppression of a national minority. On the other hand, South Tyrol is today presented as a successful model of autonomy for the benefit of all ethnic groups. Bilingual topographic signs in German and Italian (and partly also in Ladin) languages are one of the most visible symbols of this autonomy.

Key words: topographic terms, autonomy, South Tyrol, language rights, protection of national minorities

Klíčová slova: topografická označení, autonomie, Jižní Tyrolsko, jazyková práva, ochrana národnostních menšin

OBEČNĚ K VÝZNAMU TOPOGRAFICKÝCH OZNAČENÍ V MENŠINOVÉM JAZYCE

Řada mezinárodních norem řadí právo na užívání tradičních názvů obcí, ulic a dalších topografických označení v menšinovém jazyce mezi práva národnostních menšin.¹ Vedle práva na užívání menšinového jazyka při komunikaci s veřejnou správou a v soudnictví a práva na užívání menšinového jazyka v soukromé a veřejné oblasti je menšinová topografie základním kamenem ochrany jazyků národnostních menšin.² Konkrétní formulace tohoto práva na mezinárodní a národní úrovni a také samotná praxe jeho provádění dostatečně naznačují, že používání menšinových jazyků ve veřejném prostoru představuje politicky a společensky citlivou otázku.

V roce 2012 vydal Poradní výbor Rady Evropy pro Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin komplexní komentář k problematice jazykových práv osob pří-

¹ Srov. čl. 10 odst. 2 písm. g) Charty regionálních či menšinových jazyků a čl. 11 odst. 3 Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin.

² Viz např. HOFMANN, R.: Menschenrechte und der Schutz nationaler Minderheiten. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* (ZaöRV), 2005, č. 65, s. 607.

slušejících k národnostním menšinám.³ V otázce názvů a jmen v menšinových jazycích rozlišuje komentář mezi vedením osobních jmen (patronyma) a užíváním názvů míst (toponyma). Ve vztahu k užívání příjmení a křestních jmen nepřipouští čl. 11 odst. 1 Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin zužující podmínky. Poradní výbor zdůrazňuje, že toto právo je přímo spjato s osobní identitou a důstojností příslušníka menšiny.⁴ U toponym je situace složitější. Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin obsahuje ve svém relevantním čl. 11 odst. 3 takřka rekordní počet zužujících a podmiňujících formulací. Smluvní strany se sice zavázaly usilovat o uvádění tradičních místních názvů, názvů ulic a dalších topografických označení určených pro veřejnost v menšinovém jazyce, ale pouze v oblastech tradičně obývaných značným množstvím příslušníků konkrétní národnostní menšiny, s přihlédnutím ke specifickým podmínkám v daném státě a existuje-li dostatečný požadavek na topografická označení v menšinovém jazyce. Definice výrazu „značné množství příslušníků“ je složitá a závisí v praxi na stanovení minimálního podílu příslušníků menšiny na celkovém obyvatelstvu oblasti. V této souvislosti upozorňuje Poradní výbor na nutnost stanovit transparentní procedury a jasná kritéria při dodržování zásady přiměřenosti. Poradní výbor odmítá, aby státy pro aplikaci práva na užívání topografických názvů v menšinovém jazyce požadovaly, aby menšina tvořila absolutní či relativní většinu na úrovni měst a obcí. Obecně prosazuje Poradní výbor v komunikaci se smluvními stranami trend ke snižování hraničních hodnot. V návaznosti na výraz „v oblastech tradičně obývaných“ má Poradní výbor za to, že podíl příslušníků menšin na celkovém obyvatelstvu má být sledován po delší období.⁵ Krátkodobý pokles počtu osob hlásících se k národnostní menšině by tedy neměl negativně ovlivnit užívání topografických názvů v menšinových jazycích.

Psychologický význam dvojjazyčných topografických označení zmiňuje Poradní výbor v odstavci 67 svého komentáře. Podle Poradního výboru nelze proti užívání názvů v menšinovém jazyce namítnout důvody související s bezpečností silniční dopravy. Poradní výbor výslovně konstatuje, že dvojjazyčná topografie vyjadřuje skutečnost, že v konkrétní oblasti žije více skupin obyvatelstva v harmonii.

Kulturní aspekt spojený s ochranou menšinových jazyků je vyjádřen v preambuli Evropské charty regionálních či menšinových jazyků, podle níž ochrana historických regionálních a menšinových jazyků Evropy přispívá k zachování a rozvoji kulturního bohatství a tradic Evropy. Právo na užívání tradičních a správných forem místních názvů (v případě potřeby vedle názvů v úředním jazyce), které je kodifikováno v čl. 10 odst. 2 písm. g) Evropské charty regionálních či menšinových jazyků, je tedy třeba vnímat v tomto širším kontextu. Názvy měst, obcí a dalších míst v menšinovém jazyce představují nesporně součást kulturního dědictví konkrétní národnostní menšiny, regionu, státu i Evropy jako takové.

Vzhledem k psychologické a kulturní dimenzi dvojjazyčné topografie je zřejmé, že užívání topografických označení v různých jazycích není v první řadě záležitostí lepší orientace v určitém prostoru, ale především symbolem přítomnosti konkrétní menšiny

³ Commentary on Language Rights of Persons Belonging to National Minorities under the Framework Convention (thematic commentary no. 3), ACFC/44DOC(2012)001 rev, 5 July 2012.

⁴ Ibidem, odstavec 61.

⁵ Ibidem, odstavce 65–66.

a jejího kulturního dědictví na daném území. Zejména v situacích, v nichž je soužití různých etnik zatěžováno konflikty, může se topografický název a jeho oficiální užívání stát prostředkem vymezování jedné skupiny vůči druhé. V Evropě nejsou odmítavé reakce na používání názvů míst v menšinovém jazyce ojedinělé. Lze připomenout např. několik desetiletí trvající konflikt o slovinské názvy obcí v rakouských Korutanech,⁶ nedávný spor o srbská označení míst v chorvatském Vukovaru,⁷ známý konflikt o užívání dvojjazyčných označení ve Vlámsku a Valonsku a v neposlední řadě také vandalské akty proti dvojjazyčným nápisům na Těšinsku. Za určitých okolností se může umístování jednojazyčných nápisů stát symbolem dominance jednoho etnika nad druhým, většiny nad menšinou. Naopak, dvojjazyčná označení mohou být vnímána jako zpochybňování stávajících mocenských poměrů či dokonce samotné jednoty státu a neporušitelnosti jeho státních hranic.

Z technického hlediska je vymezování správných názvů obcí, ulic a dalších míst komplexním úkolem, na kterém se podílejí jak historici, tak i geografové a jazykovědci. Jak ukazuje zejména zde analyzovaný případ Jižního Tyrolska, může mít samotná tvorba toponym výraznou politickou dimenzi. Zatímco ještě v 18. století bylo vydávání více či méně přesných map a atlasů zajištěno soukromými subjekty, zlaté období státní kartografie nastalo až v 19. století, kdy především pro vojenské účely vznikla potřeba zmapovat území přesně a spolehlivě. Technický pokrok v oblasti výroby map se promítal nejen do kvality měření a mapových zobrazení, ale také do vzniku kartografie jako uznané vědecké disciplíny. V kontextu map sloužících vojenským účelům nebylo blížie zkoumáno, zda místní populace s uvedenými názvy souhlasí. Vzhledem k tomu, že byly používány výlučně ze strany národní armády, nemohly tyto mapy ohrožovat status místních jazyků.

Až ve chvíli, kdy byly v druhé polovině 19. století tyto mapy používány pro účely civilní správy a obyvatelstvo mohlo zjistit řadu rozdílů mezi názvem místa uvedeným na mapě a jeho označením v běžném jazyce, vznikly problémy. Oficiální topografie převzela místní názvy do státního jazyka a nebrala ohled na jazyky národnostních menšin či regionální dialekty. Jako příklady lze uvést maďarizaci slovenských a německých topografických jmen v druhé polovině 19. století v Maďarsku, postupné střídání francouzštiny a němčiny v Alsasku, nizozemská toponyma v tradičních fríských oblastech, kastilské názvy v Katalánsku a Baskicku či anglická toponyma ve Walesu. Pojmenováním míst ve státním jazyce vznikla fikce etnický homogenní populace, a to i na těch územích, na kterých jiné etnikum tradičně tvořilo většinu.⁸

Ferjan Ormeling, nizozemský specialista na kartografii působící na univerzitě v Utrechtu, poznamenal, že užívání názvů na mapě je téměř stejně důležité jako používání hranic. Když někdo má moc pojmenovat věc určitým jménem, znamená to

⁶ Viz podrobněji PIRKER, J.: *Kärntner Ortstafelstreit: der Rechtskonflikt als Identitätskonflikt*. Baden-Baden, 2010.

⁷ Viz např. článek o problému v německém časopisu „Die Zeit“ ze dne 25. března 2013. Autor článku Thomas Roser v něm popisuje, jak užívání azbuky v místních označeních vyvolává vzpomínky na válku. (Online: <http://www.zeit.de/politik/ausland/2013-03/kroatien-vukovar-serben-kroatien>).

⁸ ORMELING, F.: Minority toponyms – the western European experience. *ITC Journal*, 1984, č. 1, s. 58–63.

zpravidla, že danou věc také vlastní.⁹ Výraz „pojmenovat (nazývat) věci pravým jménem“ se zřejmě vyskytuje v celé řadě jazyků. V tomto smyslu nazývají Angličané rýč rýčem („call a spade a spade“), v němčině se dítě pojmenovává jménem („das Kind beim Namen nennen“) a Italové nazývají chléb chlebem, resp. víno vínem („dir pane al pane/ vino al vino“). Tyto idiomy naznačují význam pravých jmen a názvů v běžné komunikaci. Popření či dokonce zákaz používání názvů v menšinových jazycích znamená proto citelný zásah do fungování dotyčné komunity. Z politického hlediska je naprosto zřejmé, že rozhodnutí o používání či nepoužívání menšinových názvů je otázkou moci, jak jednoznačně potvrzuje zde zvolený případ Jižního Tyrolska.

HISTORIE TOPOGRAFICKÝCH OZNAČENÍ V JIŽNÍM TYROLSKU

Ačkoli vývoj místních názvů v Jižním Tyrolsku zapadá do určité míry do obrazu nacionalizace map, spočívá specifikum jihotyrolské zkušenosti v tom, že zde bylo po první světové válce s původními názvy měst, obcí a ulic v němčině zacházeno obzvláště restriktivně, až do absurdních rozměrů. Tyto zvláštnosti dostatečně ospravedlňují samostatnou analýzu situace menšinových toponym v Jižním Tyrolsku.

Vývoj v Jižním Tyrolsku po roce 1918 je třeba sledovat na matici složení obyvatelstva. Když Itálie na konci první světové války obsadila část Tyrolska a vytvořila novou provincii jako součást svého území, žilo v dané oblasti 89 % německy mluvících obyvatel. Ladinská (rétorománská) menšina tvořila 3,8 % obyvatelstva a italská menšina pouze 2,9 %.¹⁰ Již první sčítání lidu po nástupu italské vlády vykazovalo v roce 1921 poměrně dramatickou změnu. Podíl německy mluvících obyvatel klesl z téměř 90 % na 75,9 %, naopak italské etnikum zaznamenalo nárůst ze sotva 3 % na 10,6 %. Ladinský podíl zůstal stabilní na 3,9 %.¹¹ Poté, co v roce 1922 převzala v Itálii moc fašistická strana (Partito Nazionale Fascista), stala se oblast terčem cílené italianizace. Vedle zrušení výuky v německém jazyce a pronásledování německy mluvících učitelů a úředníků se fašistická vláda zaměřila také na toponyma. Dekretem z roku 1923 byl např. zakázán samotný název „Tirol“ a byly předeepsány italské názvy.

Výrazný podíl na italianizaci názvů jihotyrolských měst a obcí, nota bene i těch obcí, ve kterých německé etnikum tvořilo prakticky 100 % obyvatel, měl italský politik a zeměpisec Ettore Tolomei, který pocházel z oblasti Trentina.¹² Zatímco v jiných zemích byla kodifikace oficiálních topografických označení především záležitostí anonymních odborných komisí, byla příprava italské úpravy spojena s konkrétní osobou, která v sobě spojovala ideologii italianizace s politickým hnutím fašismu. Není divu,

⁹ ORMELING, F.: Multicultural areas and linguistic minorities. In ORMELING, F. – SIEVERS, J. – STABE, H. (eds.): *Training Course on Toponymy*. Frankfurt and Berlin, 2002, Mitteilungen des BKG 28, Frankfurt am Main 2003, s. 85–91.

¹⁰ Jedná se o výsledky sčítání lidu z roku 1910.

¹¹ Pro přehled demografického vývoje viz informace vydané jihotyrolským statistickým institutem. BENVENUTO, O. – GOBBI, G. (eds.): *Südtirol in Zahlen/Alto Adige in cifre*. Bozen/Bolzano, 2013.

¹² Do roku 1918 byla oblast Trentina pod názvem „Vlašské Tyrolsko“ (Welschtirol) součástí Rakouska-Uherska.

že se pohledy Italů a Jihotyrolanů na tuto osobnost dodnes výrazně liší, což ovšem není tématem této studie. Lze nicméně zmínit např. společnou publikaci italských a německy mluvících historiků, která v roce 1998 pod záštitou historického muzea v Tridentu („Archivio trentino“) představila velmi kritickou analýzu díla Tolomeiho.¹³

Ještě během první světové války představil Tolomei v roce 1916 první velkou sbírku jihotyrolských toponym, která sám s pomocí tříčlenné komise přeložil z němčiny do italštiny. Sbíрка nazvaná „Prontuario dei Nomi locali dell'Alto Adige“ obsahovala 12 000 názvů míst a bodů v krajině a stala se základem italianizačního dekretu fašistů z roku 1923. Při tvorbě italských názvů vycházel Tolomei z různých metod. Některé z nich by mohly působit až komicky, kdyby celé dílo nebylo doprovázeno pronásledováním německého etnika v Jižním Tyrolsku.

Jen z velmi malé části mohl Tolomei využít italské názvy, které v Jižním Tyrolsku existovaly již před první světovou válkou. V dalších případech vycházel z názvů starých římských osad. Tak byl např. v návaznosti na latinské označení „Vitipenum“ název města „Sterzing“ transformován do italského názvu „Vitipeno“. Další Tolomeiho metoda spočívala v adaptaci fonetiky, jak ukazuje příklad slavného průsmyku „Brenner“, který byl italsky pojmenován „Brennero“. Některé další názvy byly z němčiny doslova přeloženy do italštiny. Takovým způsobem se „Grünsee“ (neboli Zelené jezero) stal „Lago Verde“. Za důvtipné lze považovat metodu, podle níž byl pro některé obce italský název vytvořen pomocí jména patrona místního farního kostela. Název „San Candido“ měl takto nahradit tradiční německý název „Innichen“. Vedle této kreativní metody působí jako poměrně banální přístup, podle něhož byl používán geografický popis místa. Takto vznikl místo původního německého názvu „Gossensaß“ název „Colle Isarco“, který označuje kopec nad řekou „Isarco“ (něm. „Eisack“).

Na první pohled se může tvorba a úřední prosazování italských topografických názvů jevit jako pouhý detail vedle jiných kroků pronásledování.¹⁴ Vzhledem k tomu, že se proces italianizace Jižního Tyrolska dotýkal národní, kulturní a jazykové identity jeho obyvatel, je ale pochopitelné, že se toponyma stala symbolem boje o sebeurčení na základě politické a kulturní autonomie. Důležitým předpokladem úspěchu tohoto boje se stala skutečnost, že jihotyrolská identita přežila více než dvě dekády útlaku ze strany fašistického režimu a také dohodu z roku 1939, na jejímž základě Benito Mussolini a Adolf Hitler koncipovali projekt přestěhování německy mluvících Jihotyrolanů do Německé říše. Stopy po italianizaci však zůstaly nejen v architektuře jihotyrolských měst, jako jsou Bozen nebo Meran, ale zapsaly se také nesmazatelně do kolektivní paměti obyvatel Jižního Tyrolska.

¹³ BENVENUTI, S. – VON HARTUNGEN, C. H. (eds.): *Ettore Tolomei (1865–1952). Un nazionalista di confine – die Grenzen des Nationalismus*. Trento, 1998.

¹⁴ Jako drastičtější opatření by bylo možné uvést např. zrušení výuky v němčině a propuštění německy mluvících učitelů po roce 1923. Srov. např. DI MICHELE, A.: *Die Schule in Südtirol zwischen Faschismus und Nazismus*, 2003 (online: http://www.emscuola.org/labdocstoria/storiae/Dossier/Dossier02/pdf-td/dossier2-03_07Td.pdf).

DVOJAZYČNÁ TOPOGRAFICKÁ OZNAČENÍ V KONTEXTU JIHOTYROLSKÉ AUTONOMIE

VÝVOJ PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

Poté, co byl rakouský návrh na sjednocení Jižního Tyrolska s Rakouskem vítěznými mocnostmi druhé světové války odmítnut, byla zahájena bilaterální rakousko-italská jednání o autonomii. V září 1946 podepsali rakouský ministr zahraničních věcí Karl Gruber a italský předseda vlády Alcide de Gasperi tzv. pařížskou smlouvu,¹⁵ která měla garantovat ochranu německého obyvatelstva v italském regionu Trentino-Jižní Tyrolsko. Je třeba dodat, že Karl Gruber pocházel z hlavního města Tyrolska, Innsbrucku, a Alcide de Gasperi, jeden z hlavních politiků italské křesťanskodemokratické strany (Democrazia Cristiana) po druhé světové válce, se narodil v oblasti Trentina ještě za doby Rakouska-Uherska. Oba politici si byli proto plně vědomi okolností a významu jihotyrolské problematiky.

Pařížská smlouva z roku 1946 zmiňuje otázku postavení německého jazyka ve svém článku 1 písm. b), podle něhož má být italským občanům německého jazyka zaručeno zrovnoprávnění německého a italského jazyka před veřejnými úřady, ve veřejných dokumentech a také v legislativě týkající se dvojjazyčných topografických označení.¹⁶ Toto právo bylo následně implementováno do prvního statutu o autonomii regionu Trentino-Jižní Tyrolsko, které bylo v podobě italského ústavního zákona přijato dne 26. února 1948.

Problém prvního statutu o autonomii spočíval ve spojení oblastí Trentina a Jižního Tyrolska do jednoho samosprávného celku. Zatímco pařížská dohoda z roku 1946 se vztahovala na oblast Jižního Tyrolska a na některé dvojjazyčné obce v oblasti Trentina,¹⁷ byl prvním statutem o autonomii vytvořen region s jasnou italskou většinou, která mohla v zákonodárném procesu německy mluvící menšinu bez dalšího přehlasovat. V rozporu s ustanoveními dohody z roku 1946 nebyli při vyjednávání prvního statutu o autonomii slyšeni zástupci německého etnika. Není proto divu, že i po přijetí prvního statutu o autonomii politické konflikty v Jižním Tyrolsku přetrvávaly, a následně se domonce staly předmětem jednání na úrovni Organizace spojených národů.

Na úpravu dvojjazyčných topografických označení však neměly tyto rozpory zásadní vliv, jelikož již první statut o autonomii zakotvil pravomoci provincie Bozen (Jižního Tyrolska) v oblasti topografie. V čl. 11 prvního statutu o autonomii byl v otázce místních názvů stanoven princip dvojjazyčnosti.

¹⁵ Dohoda bývá označována také za Dohodu Gruber-De Gasperi.

¹⁶ Čl. 1 písm. c) pařížské smlouvy dále garantoval právo příslušníků německy mluvící menšiny na obnovení původních příjmení, která byla fašistickými orgány italianizována.

¹⁷ Srov. čl. 2 bilaterální dohody z roku 1946. „Der Bevölkerung obengenannter Gebiete wird die Ausübung einer autonomen Gesetzgebungs- und Vollzugsgewalt für den Bereich ihrer Gebiete zuerkannt. Der Rahmen, in welchem die besagte Autonomie Anwendung findet, wird noch bestimmt, wobei auch örtliche Vertreter der deutschsprachigen Bevölkerung zu Rate gezogen werden.“

Princip dvojazyčnosti a úprava pravomocí ve prospěch provincie byly zachovány také ve druhém statutu o autonomii ze dne 31. srpna 1972, a to konkrétně v čl. 8 odst. 1 citovaného statutu. Čl. 101 druhého statutu o autonomii dále stanoví, že v provincii Bozen musí veřejná správa v komunikaci s německy mluvícími občany používat německá toponyma, která byla schválena zákonem provincie. Druhý statut o autonomii navíc zavedl nové ustanovení čl. 102, podle něhož má právo na užívání svých topografických označení také ladinská menšina.

Kritika této úpravy namítá, že na rozdíl od italských názvů, které jsou z převážné části výsledkem pochybné tvorby E. Tolomeiho, musí být německé a ladinské názvy schváleny zákonem. A zrovna příprava takového zákona, který má provádět zásady stanové v druhém statutu o autonomii, činí problémy dodnes. Rozhodující otázka zní, zda může zemský sněm alespoň pro některá označení zrušit zásadu dvojazyčnosti, aby kompenzoval historické křivdy.¹⁸

Někteří zástupci německého etnika trvali původně na tom, aby bylo na italské straně, tzn. v italštině, používáno pouze těch málo názvů, které byly v italštině běžné nebo v italštině vůbec existovaly před rokem 1923, tzn. před zahájením fašistického programu na italianizaci Jižního Tyrolska. Problém ovšem spočívá v tom, že celá řada nových italských názvů je dnes pevnou součástí italské kulturní identity v jižním Tyrolsku. Zákaz, resp. neuznání těchto názvů na oficiální úrovni, by znamenal závažné porušení menšinových práv italského etnika. Jak správně poznamenal Peter Hilpold, profesor veřejného práva na univerzitě v Innsbrucku, nelze jedno historické bezpráví napravit bezprávím novým.¹⁹ Na druhé straně však nejsou všechny umělé názvy, které vycházejí z díla E. Tolomeiho, dnes skutečně používány ze strany jihotyrolských Italů, a bylo by proto jisté v souladu s principy mezinárodní ochrany menšin, kdyby příslušné orgány rozlišovaly mezi běžně používanými názvy a ostatními topografickými označeními.²⁰ Věcně odůvodnitelné je určitě též rozlišování mezi názvy, které mají význam pro celý region (tzn. např. města, obce, větší vodní toky a významné výšiny), a označeními např. pro místní potoky, kopce a malá osídlení.²¹

V roce 1988 se hlavní politické strany zastoupené v jihotyrolském zemském sněmu dohodly ve svém koaličním programu na tom, že italské, německé a ladinské názvy mají být schváleny jen v případě, že se staly součástí historických a národních hodnot regionu. Výslovně konstatovaly, že topografické názvy zavedené fašistickými dekrety²²

¹⁸ RAUTZ, G.: Die Südtiroler Autonomie als Modell für das Zusammenleben von Volksgruppen. In KARPF, P. – KASSL, T. – PLATZER, W. – PUSCHNIG, U. (eds.): *Dialog und Kultur. Europäische Volksgruppenkongresse 2011 und 2012* (Kärnten Dokumentation 28/29). Klagenfurt, 2013, s. 128–141, 139.

¹⁹ HILPOLD, P.: Toponomastik und Völkerrecht. Finden sich im Völkerrecht Lösungen für die Südtiroler Toponomastikdiskussion? *Academia (Wissenschaftsmagazin der Europäischen Akademie Bozen)*, 2000, č. 21, s. 18–20, 20.

²⁰ HILPOLD, P. – PICHLER N.: Die Ortstafelfrage in Kärnten und in Südtirol – ein Vergleich. In KARPF, P. – KASSL, T. (eds.): *Die Ortstafelfrage aus Expertensicht. Eine kritische Beleuchtung* (Kärnten Dokumentation, Sonderband 01). Klagenfurt, 2006, s. 66–80, 78.

²¹ RAUTZ, G.: Die Südtiroler Autonomie als Modell für das Zusammenleben von Volksgruppen. In KARPF, P. – KASSL, T. – PLATZER, W. – PUSCHNIG, U. (eds.): *Dialog und Kultur. Europäische Volksgruppenkongresse 2011 und 2012* (Kärnten Dokumentation 28/29). Klagenfurt, 2013, s. 139.

²² Jednalo se o celkem 8000 názvů obcí a dalších míst.

nelze považovat za součást těchto hodnot.²³ Lze si ovšem snadno představit politické spory týkající se interpretace výrazu „historické a národní hodnoty“.

V roce 1993 vznikla na základě dohody zástupců jihotyrolských politických stran odborná komise složená ze tří německy mluvících a tří italských členů.²⁴ Úkolem komise bylo zjistit, která toponyma přísluší ke kulturnímu dědictví jednotlivých etnických skupin, resp. jsou-li ve skutečnosti pravidelně používány. Na základě závěrů odborné komise byly ještě v roce 1993 zemským zákonem schváleny názvy na úrovni provincie (tzv. makrotoponomastika) a na úrovni obcí (tzv. mikrotoponomastika).²⁵

Kompromis byl ovšem křehký a stal se v roce 1997 předmětem diskusí na úrovni italské Poslanecké sněmovny (Camera dei Deputati). Hlavní politické subjekty z Jižního Tyrolska upozornily na to, že fašismus svým zrušením německých a ladinských toponym způsobil velké bezpráví („gravissima offesa“). Dovolaly se také rozhodnutí Valného shromáždění OSN z roku 1967, které vycházelo z principu dvojjazyčnosti v oblasti topografických názvů. Těsnou většinou hlasů ústavní výbor Poslanecké sněmovny nakonec schválil kompromisní návrh jihotyrolských zástupců.²⁶

Jihotyrolská lidová strana (SVP), která od roku 1948 představuje nejsilnější politickou sílu v provincii Bozen a která měla do roku 2013 absolutní většinu v zemském sněmu,²⁷ se snažila následně zpochybňovat některé další italské názvy, jež se údajně nestaly součástí kulturních hodnot regionu. V roce 1999 SVP předložila návrh, podle něhož měly být zemským zákonem upraveny pouze názvy měst a obcí nad 100 obyvatel (tzv. cca 600 toponym), o ostatních názvech by měly rozhodovat samotné obce v rámci své samostatné působnosti. Ani tento návrh však nebyl schválen.²⁸

Až v roce 2012 přijal zemský sněm nový zákon o místních názvech.²⁹ Podle čl. 1 tohoto zákona má být zřízen seznam místních názvů v Jižním Tyrolsku, který má sloužit správnému pojmenování samotného Jižního Tyrolska a rozšiřování znalostí o původu topografických označení. Zákon se opírá o výše citované články 8, 101 a 102 druhého statutu o autonomii. Konkrétní toponymum má být zapsáno v německém, italském a ladinském jazyce, pokud je daný název ve všech těchto jazycích obecně používán a schválen odbornou komisí zřízenou podle nového zákona. Podle čl. 2 nového zákona mají být v topografických mapách používány všechny oficiální názvy, přičemž pořadí se řídí velikostí etnické skupiny podle posledního sčítání lidu.

Nejproblematictější úpravu obsahuje čl. 4 odst. 2 nového zákona, který stanoví pro některé případy pouze název v jednom jazyce. Pochopitelná je tato úprava např. v případě ulic pojmenovaných po konkrétních osobách. Čl. 4 odst. 2 písm. b) hovoří ale také

²³ BONELL, L. – WINKLER, I.: *Südtirols Autonomie. Beschreibung der autonomen Gesetzgebungs- und Verwaltungszuständigkeiten des Landes Südtirol*. Bozen, 2010, s. 222.

²⁴ Odborná komise pro otázku ladinských názvů byla složena ze tří příslušníků ladinské menšiny, jednoho německy mluvícího člena a jednoho italského člena.

²⁵ BONELL, L. – WINKLER, I.: *Südtirols Autonomie. Beschreibung der autonomen Gesetzgebungs- und Verwaltungszuständigkeiten des Landes Südtirol*. Bozen, 2010, s. 224.

²⁶ Ibidem, 225.

²⁷ Ve volbách do zemského sněmu v roce 2013 získala SVP „jen“ 45,7 % hlasů.

²⁸ BONELL, L. – WINKLER, I.: *Südtirols Autonomie. Beschreibung der autonomen Gesetzgebungs- und Verwaltungszuständigkeiten des Landes Südtirol*. Bozen, 2010, s. 226–227.

²⁹ Pro německou verzi nového zákona viz http://lexbrowser.provincia.bz.it/doc/20141010/de/195689/landes-gesetz_vom_20_september_2012_nr_15.aspx?view=1.

o názvech míst, které se fakticky používají pouze v jednom jazyce. Podle čl. 4 odst. 3 mají případné nové názvy respektovat názvy obsažené v historických dokumentech a zakotvené v kolektivní paměti.

Italská vláda považovala novou úpravu za nepřijatelnou a předložila v roce 2013 celý případ italskému Ústavnímu soudu. Obdobně jako jihotyrolská opozice, která byla většinou v zemském sněmu přehlasována, argumentovala italská vláda, že zákon je v rozporu se zásadou dvojjazyčnosti podle druhého statutu autonomie. Případ dosud nebyl rozhodnut.³⁰ Avšak ani po případném rozhodnutí Ústavního soudu nebude možné záležitost považovat za uzavřenou. Politické spory o symbolickou hodnotu topografických názvů budou jistě nadále komplikovat provádění příslušných ustanovení druhého statutu o autonomii.

MEZINÁRODNÍ KONTEXT

Návrat k tradičním názvům míst v jazyce německého etnika, který byl v Jižním Tyrolsku zaveden jako jeden ze stěžejných bodů jihotyrolské autonomie, zapadá do širšího mezinárodního kontextu. V souvislosti s obdobím po druhé světové válce hovořil nizozemský kartograf Ferjan Ormeling o tzv. „demajorizing“ a měl na mysli obnovení geografických názvů v původní ortografii podle menšinových jazyků. Jako příklady uvedl Ormeling kromě Jižního Tyrolska také Irsko, německy mluvící část Belgie, Faerské ostrovy, Grónsko, Wales a Laponsko.³¹

Zkušenosti tohoto procesu se promítaly i do úsilí OSN. V roce 1959 přijala Hospodářská a sociální rada rezoluci 715A (XXVII), která připravila půdu pro expertní skupinu zaměřenou na standardizaci geografických názvů a pro uspořádání pravidelných konferencí na toto téma pod záštitou OSN (United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names). V roce 1967 se konala v Ženevě první konference tohoto druhu, na níž účastníci začlenili do závěrečného doporučení několik odstavců týkajících se ochrany topografických označení v menšinových jazycích.³² Konference vyzvala zúčastněné státy, které mají složité etnické či jazykové složení, aby problémy existence menšinových topografických označení důkladně zvážily a zohlednily pozitivní zkušenosti jiných států.

V roce 1987 přijala zmíněná konference rezoluci o geografických názvech domorodých obyvatel („aboriginal/native geographical names“),³³ ve kterém označila topografická označení domorodců za důležitou součást toponymických tradic země a doporučila užívání jejich písemné formy v oficiálních mapách a jiných publikacích. V roce

³⁰ V rámci interpelace v zemském sněmu ze září 2014 upozornil zemský hejtman Arno Kompatscher na to, že od roku 2009 napadla italská vláda u Ústavního soudu celkem 24 zemských zákonů, resp. části zákonů. (Online: http://www.landtag-bz.org/de/aktuelles/pm-fraktionen-aktuell.asp?aktuelles_action=4&aktuelles_article_id=469227).

³¹ ÖRMELING, F.: Minority toponyms – the western European experience. *ITC Journal*, 1984, č. 1, s. 58–63.

³² Rezoluce I/20 (Revision of recommendation VII of the Group of Experts on Geographical Names).

³³ Rezoluce V/22.

2002 přijala konference rezoluci o podpoře geografických názvů menšinových skupin a domorodců („Promotion of minority group and indigenous geographical names“).³⁴

Práce konference vyústila v roce 2006 ve vydání rozsáhlé příručky pro standardizaci geografických názvů, kterou vydala skupina expertů (United Nations Group of Experts on Geographical Names).³⁵ Velká část příručky je věnována technickým otázkám, jako je např. fungování národních orgánů pro standardizaci geografických názvů a jejich vnitřní struktura. Na několika místech se příručka ale dotýká i otázek souvisejících s názvy míst v menšinových jazycích. Kapitola V příručky, která pojednává o sociálních a kulturních hodnotách geografických názvů, připomíná, že toponyma představují významnou část našeho jazykového dědictví.

ZÁVĚRY

Případ Jižního Tyrolska ukazuje, že problém topografických označení představuje více než okrajovou otázku ochrany národnostních menšin. V kontextu konkrétních historických a politických okolností je třeba používání toponym v menšinovém jazyce považovat za důležitý symbol zrovnoprávnění menšiny. Odmítnutí takového práva může být naopak vnímáno jako snaha většiny o dominanci nad menšinou. Tuto souvislost ostatně velmi dobře pochopil i italský nacionalista Ettore Tolomei, který v roce 1918 psal o tom, že vojenská okupace Jižního Tyrolska má být proměněna v trvalé vlastnictví Itálie. Kdo „vlastní“ území, má také moc jej pojmenovat.

Na jedné straně, z historického pohledu, slouží Jižní Tyrolsko jako odstrašující příklad brutálního potlačení menšiny a jako příklad cílené strategie na vykořenění etnické skupiny pomocí zakazování a vymazávání jejích tradičních názvů a jmen. Na straně druhé je Jižní Tyrolsko dnes právem prezentováno jako vydařený model autonomie ve prospěch všech etnických skupin. Tato studie ukázala, že úprava topografických názvů v jazycích italského, německého a ladinského etnika je jedním z klíčových bodů této autonomie. Současně jsme ale upozornili jsme také na to, že konkrétní provedení zásady dvojjazycznosti toponym je dodnes spornou záležitostí. Ochrana práv menšin není jedinou navždy uzavřenou kapitolou, ale znamená dynamický a komplexní sociální proces plný kompromisů, který má probíhat v režii demokratických sil a dotčených obyvatel i v zájmu mírového soužití všech skupin obyvatelstva.

³⁴ Rezoluce VIII/1.

³⁵ UN doc. ST/ESA/STAT/SER.M/88 (Manual for the national standardization of geographical names).